

Kryds Kulturkløften!

Formidlingen af arkæologien ved store anlægsprojekter

Mens den løbende formidling af igangværende arkæologiske undersøgelser er en fast integreret praksis på de fleste museer, er fremlæggelsen af de færdige resultater for et større publikum desværre langt fra en selvfølge. Det er vigtigt, at bygherre indser, at man kan drage fordel af de nødvendige udgifter til arkæologien, men museumsverdenen skal også blive bedre til at formidle værdien og potentialet af de gjorte fund. Der er en kulturkløft som skal krydses mellem bygherre og museum, men grundlaget for et godt samarbejde er til stede, hvis begge parter er bevidste om den gensidige værdi af formidlingen og engagerer sig fuldt ud i projektet.

Åbne udgravninger, blogging og mediedækning er blandt de redskaber, som ofte bliver anvendt i formidlingen af den bygherrebetalte arkæologi. Den løbende formidling af igangværende arkæologiske udgravninger er således allerede en fast integreret praksis på langt de fleste museer, men det er dog desværre langt fra en selvfølge, at også de færdige resultater fra undersøgelserne bliver fremlagt for et større publikum.

Oftest begrænses den endelige formidling af undersøgelsesresultaterne sig til den lovpligtige kulturhistoriske rapport, der anses for at være bygherrens endelige dokumentation og er indeholdt i budgetterne til de arkæologiske undersøgelser. I Kulturstyrelsens vejledning til arkæologiske undersøgelser står, at der med den kulturhistoriske rapport er tale om en almindeligt tilgængelig, kortfattet oversigt over undersøgelsens resultater samt deres betydning for områdets kulturhistorie, hvilket gør det muligt for bygherre at se de resultater, som er opnået ved de arkæologiske undersøgelser.

Mens den endelige afrapportering til bygherre er et bundet krav, er formen det ikke, og det er således muligt inden for lovens rammer at erstatte den kulturhistoriske rapport med et andet produkt med den forudsætning, at dette alternativ lever op til de grundlæggende krav til den kulturhistoriske rapport. Det er endnu ikke sædvane, men det ses i stigende grad – særligt ved større anlægsprojekter – at bygherre fravælger den kulturhistoriske rapport i sin klassiske form til fordel for mere 'udadvendte' og udvidede formidlingstiltag, hvad enten det er fysiske eller

virtuelle udstillinger, forskellige pop-up events, brochurer eller – som i nærværende tilfælde – en bog.

Hvorfor gøre noget andet end vi plejer?

Selvom initiativet til disse formidlingsprojekter ofte kommer fra museerne, kommer ønsket om formidling af resultaterne i en bredere sammenhæng også gerne fra bygherre selv. Det sker med en voksende erkendelse af, at den bredere formidling af udgravningsresultaterne har en langt højere PR-værdi end den kulturhistoriske rapport, som oftest blot arkiveres for aldrig at blive taget op igen. Sat på spidsen: Udgiften til dokumentation og tilgængeliggørelse af de arkæologiske resultater er med det nuværende lovgrundlag ufravigelig, hvorfor man set fra bygherres perspektiv ligeså godt kan benytte lejligheden og bruge arkæologien til at skabe positiv opmærksomhed omkring det enkelte anlægsprojekt og ikke mindst omkring bygherre selv. Mens formidlingen af mange typiske anlægsprojekter fokuserer på effekten af byggeriet og fakta i budskaberne, giver arkæologien mulighed for at knytte en dybere dimension til projektet. Arkæologien leverer historier, som medierne – og ikke mindst deres brugere – interesserer sig for, og på denne måde kan den arkæologiske virksomhed ses som en sidegevinst til byggeriet.

Set fra museernes perspektiv er der ligeledes tale om en gevinst, hvad angår formidlingen af de arkæologiske resultater i en bredere sammenhæng. Museerne har en forpligtelse til at oplyse om og udbrede kendskabet til vores historie samt derigennem bidrage til en større samfundsmæssig

forståelse for vores fælles kulturarv. Det er ligeledes vigtigt for museet at kunne vise udadtil, at de bygherrefinansierede undersøgelser rent faktisk giver resultater i form af ny viden om og ny indsigt i oldtiden og dens mennesker, hvilket ydermere er med til at skærpe og styrke lokalområdets identitet.

Netop dette peger i retning af et andet vigtigt aspekt, som kan nævnes i denne sammenhæng: Formidlingen af de arkæologiske resultater som et redskab til at styrke samarbejdet med de berørte lodsejere. Som udgangspunkt vil de fleste naboer til et større anlægsprojekt helst undvære byggeriet – uanset den økonomiske kompensation ved eksempelvis en ekspropriation. Der er dog flere eksempler på, at de arkæologiske undersøgelser har været med til at give jordejeren en slags kulturhistorisk plaster på såret, og det er derfor vigtigt, at man ikke underkender 'naboeffekten' af de arkæologiske fund, der gøres ved et anlægsbyggeri. Et eksempel på dette kan hentes fra udgravningerne forud for anlæggelsen af Nykøbing Falster Omfartsvej, hvor der inden for det eksproprierede areal blev fundet et palisadeanlæg fra slutningen af mellemneolitikum – et sjældent fund, og det første af sin slags på Lolland-Falster. Fundet vakte opmærksomhed i museumsverdenen såvel som hos medierne, hvilket yderligere betød, at lodsejeren velvilligt lod Museum Lolland-Falster undersøge dele af hans ejendom, som lå uden for det eksproprierede areal. Resultaterne er blevet publiceret i en række artikler, samt – naturligvis – i bogen 'Blandt Rigmænd og Bønder – 5000 år under Nykøbing Falster Omfartsvej', som alle de berørte lodsejere modtog efter omfartsvejens åbning. Efterfølgende har flere af disse lodsejere givet udtryk for en vis stolthed over de fund, som blev gjort på netop deres matrikel, og generne i forbindelse med anlægsbyggeriet er trådt mere i baggrunden.

Det vigtige samarbejde

Centralt i spørgsmålet om en udvidet formidling af udgravningsresultaterne er samarbejdet mellem museum og bygherre. Det er vigtigt at understrege, at der ikke er tale om et modsætningsforhold – tværtimod har begge parter en gensidig interesse i at skabe de bedst mulige resultater sammen, hvilket dog også kræver, at begge parter engagerer sig i opgaven. Samarbejdet er dog i en vis udstrækning dikteret af Museumsloven.

Fig. 1. Forside af bogen 'Blandt Rigmænd og Bønder'.

Det er ikke denne artikels formål at diskutere om lovgrundlaget for dette samarbejde er omfattende nok, da museets primære rolle er forvaltningen af den nuværende juridiske tekst samt Kulturstyrelsens vejledninger. I langt højere grad er det hensigten at vise mulighederne, hvad man så at sige 'kan få for pengene' inden for rammerne af den nuværende Museumslov, når det gælder formidlingen af resultaterne fra de arkæologiske undersøgelser.

I den forbindelse bør spørgsmålet om finansieringen af et større formidlingsprojekt kort berøres. Er der tale om et projekt, som erstatter den kulturhistoriske rapport, er det naturligvis bygherre, som afholder udgiften, så længe denne er indeholdt af budgettet til de arkæologiske undersøgelser – jævnfør den gældende Museumslov. Når det er sagt, er et udadventt og bredt henvendt formidlingsprojekt en investering for både bygherre og museum. Begge parter skal derfor kunne se fordelene ved et tæt samarbejde undervejs i forløbet udover den juridiske tekst i 'ægtepagten'. Som ved alle møder hvor to parter er påtvunget hinanden, skal man derfor være indstillet på at få det bedste ud af det og afsætte de nødvendige ressourcer for at opnå et godt resultat. Omfanget af dette må være op til en forhandling mellem museum og den enkelte bygherre med det specifikke projekts potentiale in mente.

Man skal være opmærksom på, at der er en kulturkløft mellem museum og bygherre, som skal krydses i fællesskab, og at dette kan være vanskeligt. I en travl hverdag kan det være nemmere for begge parter at gøre 'som man plejer' – for eksempel ved at museet blot leverer en kulturhistorisk rapport uden nogen form for fælles drøftelse af de arkæologiske resultatets potentiale. Museumsverdenen skal i den forbindelse i langt højere grad hjælpe bygherre til at forstå og udnytte potentialet – og PR-værdien – af de gjorte fund og arkæologiske undersøgelser som helhed. Men bygherren skal også indse, at man kan drage fordel af de nødvendige udgifter, som forekommer i forbindelse med både forundersøgelser og egentlige arkæologiske udgravninger. Samtidig skal begge parter naturligvis være interesserede og engagerede i samarbejdet, hvilket kræver, at man sætter det rigtige hold af personer, og tidligt i forløbet får afstemt forventningerne til samarbejdet og dets resultater.

Når de formelle rammer er på plads, bør man stille spørgsmålene:

1. Hvordan udnytter vi bedst potentialet i de arkæologiske resultater?
2. Hvilket produkt vil give mest værdi for museum, bygherre og brugere?
3. Hvilken målgruppe skal produktet henvende sig til?

Spørgsmålene kan virke banale, men drøftelsen er afgørende for, at både museum og bygherre føler et ejerskab i forhold til projektet, samt om samarbejdet opleves som en formidlingsmæssig succes af begge parter. Bygherren er som udgangspunkt mest interesseret i at nå flest mulige brugere med produktet, mens museet har en interesse i, at projektet fagligt har den størst mulige legitimitet. Balancen er hårfin. Et for fagligt tungt stof vil ikke kunne leve op til bygherrens ønske om at kunne bruge formidlingen til at promovere sit projekt, og omvendt er der en risiko for at forfladige museets arbejde, hvis formidlingen bliver for populistisk. Igen er det vigtigt at pointere, at der er tale om et samarbejde, hvor begge parter har en forventning til det endelige produkt, og begge parter har dermed også krav på indflydelse i forhold til produktets udformning, indhold og udtryk. Det er en balancegang, hvor man tager sig de friheder, som formidler historien bedst uden at gå på kompromis med det fagligt forsvarlige.

Blandt Rigmænd og Bønder

I forbindelse med de arkæologiske undersøgelser forud for Nykøbing Falster Omfartsvej blev det allerede tidligt i forløbet meldt ud, at Vejdirektoratet ønskede et alternativ til den kulturhistoriske rapport. Formatet af dette alternativ var naturligvis et spørgsmål, som først kunne besvares senere i forløbet, når et tilstrækkeligt overblik over undersøgelsesresultaterne og deres potentiale var opnået. I processen blev forskellige muligheder diskuteret, heriblandt en online-udstilling, en fysisk banner-udstilling og en folder – gode muligheder med forskellige udtryk og forudsætninger, som tjener forskellige formål. I sidste ende blev det besluttet, at en egentlig publikation af udgravningsresultaterne i artikelform i et bogformat var det mest hensigtsmæssige i denne sammenhæng, eftersom der var tale om en erstatning for – og ikke et supplement til – den kulturhistoriske rapport.

Hensigten med bogens artikler var derfor først og fremmest at fremlægge resultater, metoder og tolkninger fra de arkæologiske undersøgelser i et mere farverigt, appetitligt og indbydende format end den kulturhistoriske rapport normalt anvender. Når man laver en kulturhistorisk rapport i artikelform, sker der naturligvis en prioritering af hvilke resultater, som bliver inddraget. Samtidig er det forsøgt i det omfang, det var muligt, at inddrage så mange lokaliteter som muligt. Kriteriet har naturligvis været, at der skulle være en historie at fortælle, og at det skulle kunne give mening i en formidlingsmæssig sammenhæng. Spredte stolpehuller, ensomt beliggende affaldsgruber og løsrevne hegnsløb er derfor beskrevet i beretningen, og har naturligvis en faglig og videnskabelig værdi, men er blevet prioriteret fra i formidlingsdelen.

I forhold til den formidlingsmæssige strategi var udgangspunktet, at bogens indhold skulle ramme et bredt udsnit af befolkningen. Der blev ikke som udgangspunkt tænkt i deciderede målgrupper – hverken aldersmæssigt eller socialt. I stedet blev der lagt vægt på, at bogen kunne henvende sig til folk både med og uden et forudgående kendskab til arkæologi. Idéen om 'Kulturarven som værdiskaber' skulle danne rammen om formidlingen, og det var derfor vigtigt, at bogens temaer, så vidt det var muligt, skulle relatere sig til samfundsrelevante spørgsmål.

I 'Rigmænd og Bønder' blev denne formidlingsmæssige udfordring løst ved en inddeling i tre formidlingsniveauer, som både indholdsmæssigt og visuelt adskilte sig fra hinanden:

1. Brødteksten – selve artiklen, som kunne stå for sig selv og kan læses af alle.
2. Infobokse, som uddyber emner eller problemstillinger, der mere eller mindre løst relaterer sig til brødteksten, og er henvendt til den mere interesserede læser.
3. Et noteapparat med litteraturhenvisninger samt uddybning af detaljer med perspektiveringer, som primært er henvendt til fagfæller.

Et yderligere lag i formidlingen var anvendelsen af rekonstruktionstegninger. Tegningerne er først og fremmest ment som et grafisk element med et underholdende tilsnit. Men samtidig hjælper de til at afmytologisere de arkæologiske resultater, som ofte kan fremstå abstrakte for udenforstående. Set ud fra et fagligt synspunkt er der naturligvis en vis risiko forbundet med at rekonstruere fortiden – særligt, når det er i en formidlingsmæssig sammenhæng. Men det er et forsøg på at gøre resultaterne mere håndgribelige og nærværende for læserne samtidig med, at der gøres rede for, at det kun er et bud på den forhistoriske virkelighed – baseret på en faglig diskussion

og vurdering af de muligheder, som ligger i fortolkningen af konstruktionerne over terrænniveau.

'Blandt Rigmænd og Bønder' repræsenterer en ganske klassisk, populærvidenskabelig tilgang til formidlingen af resultaterne fra de arkæologiske undersøgelser. Artiklerne er for hovedpartens vedkommende baseret på enkelt lokaliteter og fremlægger tolkningen af disse i et lokalt, regionalt og sommetider internationalt perspektiv. Med opdelingen i forskellige formidlingslag samt brugen af rekonstruktionstegningerne er det således håbet, at bogen rammer det størst mulige publikum samtidig med, at den holder et niveau, der fastholder den faglige integritet over for både læsere, bygherre og fagfolk.

Formidlingsprojektets efterdønninger

Overordnet set har den lokale opbakning til og interesse for arkæologien ved Nykøbing Falster Omfartsvej været stor. 'Blandt Rigmænd og Bønder' er da også blevet meget positivt modtaget af både lodsejere, borgere og lokalpolitikere, hvilket naturligvis er glædeligt for både bygherre og museum, og har resulteret i en række andre formidlingsmæssige knop-skydninger.

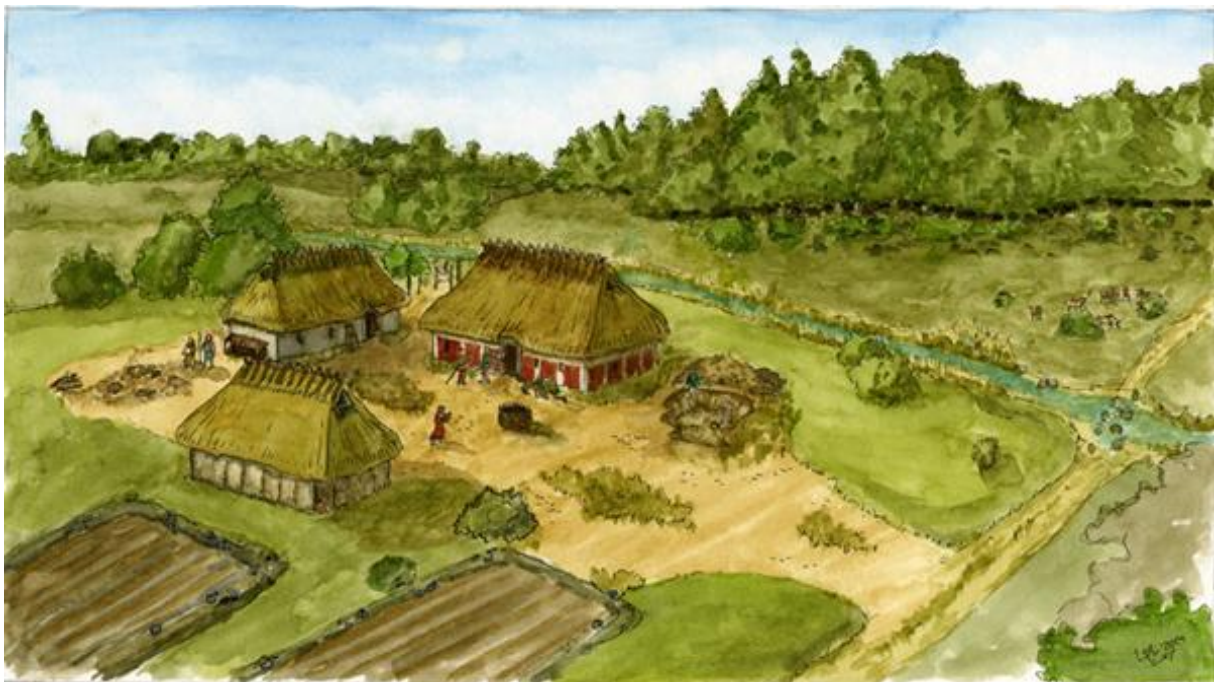

Fig. 2. Rekonstruktionstegninger blev anvendt som et redskab til formidling af de arkæologiske resultater.

I forbindelse med omfartsvejens åbning i november 2014 spurgte Vejdirektoratet om museet ville være interesseret i at supplere åbningsarrangementet med en arkæologisk pop-up udstilling, hvor temaet skulle være 'Transport og udvikling'. Udstillingen skulle naturligvis tage afsæt de arkæologiske undersøgelser, men temaet skabte en mulighed for at fortælle nogle andre historier end dem, som var vægtet i bogen. Mens 'Blandt Rigmænd og Bønder' først og fremmest var et alternativ til den kulturhistoriske rapport, og derfor lægger vægt på fremlæggelsen af resultater, metoder og tolkninger fra de konkrete udgravninger, fokuserede udstillingen i højere grad på transportveje og kulturforbindelser på oldtidens Falster. Det var samtidig en mulighed for, at museet kunne lancere bogudgivelsen, og samtidig nå et meget stort publikum, hvor målgruppen også var anderledes end dem, der normalt betragtes, som vores kernebrugere. Denne pop-up udstilling blev efterfølgende videreudviklet og har fra februar til oktober 2015 været udstillet på Museum Lolland-Falsters udstillingssted i Nykøbing Falster under titlen 'Vejen til Europa'.

Det er vigtigt at understrege, at ingen af disse udstillinger er en del af det egentlige formidlingsprojekt, og dermed heller ikke har været finansieret af Vejdirektoratet. Alligevel er de en vigtig del af det samlede billede af samarbejdet mellem museum og bygherre, idet begge parter gennem hele forløbet har været bevidste om den gensidige værdi af den videre formidling. Samarbejdet omkring formidlingen af de arkæologiske resultater fra undersøgelserne ved Nykøbing Falster Omfartsvej har dermed på mange måder været et eksemplarisk projekt, hvor både Museum Lolland-Falster og Vejdirektoratet har fået mulighed for at formidle hver deres fortælling om omfartsvejen og dens historie fra oldtid til nutid.

Fig. 3 Særudstillingen 'Vejen til Europa' er en udløber af formidlingsprojektet, som ikke var finansieret af bygherre.